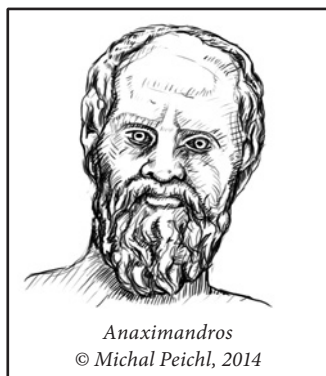

1. Mílétské zlomky – Anaximandros

A. Úvod

Jsme teprve na počátku naší filosofické četby, ale také na počátku filosofie samotné. To má pro naše studium dva úzce související důsledky. Jednak lze očekávat, že spisy z počátků filosofie, tedy z nejstarších dob musely během těch tisíciletí přestát nejvíce nebezpečí poškození či zničení, což se negativně projevilo na jejich dochování do našich dnů. Proto předsókratovské filosofické výklady známe pouze z tzv. zlomků, tedy z citátů, referátů, komentářů či polemik pozdějších autorů, jejichž spisy už do naší doby přetrvaly. Tím druhým, souvisejícím důsledkem je nezbytnost specifické metodologie pro studium takových kusů zpráv.

Na odborné úrovni je tato metodologie velmi složitá.² Pro potřeby této čítanky je však možné (a nutné) se omezit na několik nejzákladnějších kroků.

1. Nejprve je pochopitelně nutno se vůbec dostat ke všem zprávám např. o Anaximandrově, jež jsou rozesety v mnoha spisech antických autorů a shromáždit je do systematického souboru. To naštěstí už nemusíme provádět sami, protože tuto černou práci odvedli dřívější badatelé. Díky nim dnes můžeme jednoduše otevřít sbírky zlomků a v nich prostě nalistovat studovaného myslitele. Standardní sbírkou pro předsókratiku jsou obsáhlé *Die Fragmente der Vorsokratiker* německých autorů H. Dielse a W. Kranze z druhé poloviny 19. st., na jejichž počest jsou zlomky dodnes uváděny zkratkou *DK* (a pak číselným údajem podle zařazení v publikaci). Pro naše potřeby bude většinou dostačovat výběr z této sbírky přeložený K. Svobodou v publikaci *Zlomky předsókratovských myslitelů* (Praha, 1962; dále jako *ZPM*).
2. Autor tohoto českého výběru v podstatné míře naplnil další nezbytný metodologický krok – seřadil zlomky každého předsókratika podle jejich obsahové návaznosti (a tedy nikoli podle číslování v *DK*). Občas se však může stát, že narazíme na zlomek, který v *ZPM* není zařazen. Pak si jej musíme sami přidat k ostatním zlomkům, jež se týkají daného tématu. Měla by platit zásada: O názorech jakéhokoli předsókratika

² Ukázkou velmi propracované metodologie nabízí studie absolventa katedry B. Stupňánka s názvem „Simplikiův vlastní vklad do Theofrastova svědectví o Anaximandrově (DK 12 12A9/1)“. *Pro-Fil*, Brno: Katedra filosofie FF MU, 2008, vol. 9, no. 1.

na určité téma hovořme teprve poté, co jsme prostudovali, analyzovali a srovnali všechny zlomky k tomuto tématu.

3. Často je užitečné zohlednit kontext, v němž pozdější autor podává zprávu o názorech předsókratiků, díky tomu se totiž dozvíme, proč je vůbec zmiňuje, na co se přitom zaměřuje, příp. zda jejich myšlenky nějak interpretuje v rámci vlastní filosofie. U zlomků, které pocházejí ze spisů přeložených do češtiny (např. z Aristotelovy *Metafyziky*), proto budou uváděny i konkrétní bibliografické odkazy do těchto „mateřských“ děl.
4. Pouze jako upozornění budiž ještě zmíněna otázka spolehlivosti různých zprostředkovatelů zlomků. Více autorů totiž znamená nutně různé pochopení původní předsókratovské myšlenky, a tedy i odlišné vyjádření. Někdy narazíme dokonce na vyjádření, jež se navzájem vylučují. Na úrovni zmíněné odborné metodologie nastupuje v takové situaci důkladná analýza věrohodnosti autorů neshodujících se zlomků, na úrovni této čítanky aspoň počítejme s tím, že podobné situace mohou nastat.

A ještě jedna poznámka z obsahového, filosofického hlediska. Mějme u Anaximandrových zlomků na mysli, že se jedná o budování výkladu skutečnosti „na zelené louce“. Pomineme-li Thaléta, Anaximandros nemohl na nikoho navazovat, nemohl rozvíjet myšlenky předchůdců, nemohl si být vědom problematičnosti či naivnosti některých svých tvrzení. Nebylo by příliš spravedlivé (ani užitečné) srovnávat jeho výklad se současnými vědeckými poznatky; spíše se snažme pochopit postupy a okolnosti, které jej k jeho tezí přivedly.

B. Úkol

Kromě věcných úkolů vás čeká i jeden úkol formální – už při studiu Anaximandrových zlomků byste si měli zvyknout na jejich identifikaci prostřednictvím mezinárodního standardu, jímž jsou pro předsókratiky právě *DK*. Budete-li tedy někdy chtít někomu sdělit svůj výklad slavného textu „*A z čeho věci vznikají...*“, upozorníte jej, že podáváte výklad zlomku *DK 12B1*. Co to označení znamená?

První číslo označuje pořadí Anaximandrových zlomků v celém souboru *DK*. Je-li jasné, že hovoříme o Anaximandrově, můžeme jej vypustit. Písmeno prozrazuje, zda se jedná pouze o zprávu pozdějšího autora (např. Simplikia) nebo o autentický (aspoň domněle) citát ze spisu Anaximandrova. Zprávy jsou označovány písmenem „A“, autentické citáty písmenem „B“.

Poslední číslo pak udává pořadí zlomku v daném oddílu, tedy náš zlomek je v *DK* uveden jako první v oddílu přímých citátů z Anaximandrova díla.

Skrze takovou formu odkazu se dorozumíte kdykoli s kterýmkoli studentem Anaximandra na světě, i když ten si pochopitelně nemůže nalistovat s. 33 v *ZPM* z r. 1962, kterou máte právě otevřenu v zde v Brně.

Nyní můžeme přejít k obsahovým otázkám ke zlomkům:

1. Lze Anaximandrovův výklad skutečně považovat za filosofický? Čím se liší od mýtických obrazů světa?
2. Které oblasti skutečnosti Anaximandros vysvětluje (tj. jakými tématy se zabývá)?
3. Jak byste charakterizovali Anaximandrovu představu o *kosmu*?
4. Pokuste se identifikovat a charakterizovat Anaximandrovu metodologické postupy!

C. Text – soubor dochovaných Anaximandrových zlomků

(Překlady převzaty z knihy *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Přel. Karel Svoboda. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.³)

„Metafyzika“⁴

Pokyny a otázky k četbě

- V *Simplikiově* zlomku identifikujte různé mluvčí. Podle čeho je odlišíme? Jaký význam má takové odlišení pro studium dějin filosofie (konkrétně pro studium Anaximandrovu filosofie)?
- Co se dozvídáme o Anaximandrovu určení počátku?

Anaximandros prohlásil neomezené za počátek a základní prvek jsoucna (ἀρχήν τε καὶ στοιχείον εἶρηκε τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον); první zavedl toto jméno „počátek“. Říká pak, že to není ani voda (ὕδωρ), ani žádný z takzvaných živlů, nýbrž jakási jiná neomezená přirozenost (φύσις ἀπειρος), z níž vznikají všechny oblohy a světy (κόσμοι) v nich. „A z čeho věci vznikají, do toho též zanikají podle nutnosti, neboť si za své bezpráví navzájem platí pokutu (δίκη) a trest podle určení času (χρόνος);“ takto to říká slovy poněkud básnickými... Nevykládá vznik věcí proměnou živlů, nýbrž tím, že se věčným pohybem vylučují protivy.

DK 12A9 a B1 (Simplikios)

(...) zdá se, že onen [tj. počátek] vše objímá a vše řídí, jak tvrdí ti, kdo neuznávají jiné příčiny vedle neomezeného..., a to je božské (θεῖον), neboť je nesmrtelné (ἀθάνατον) a nehynoucí, jak praví Anaximandros.

DK 12A15 a B3 (Aristotelés, *Fyzika* III 4, 203b10–11)

³ Moderní a úplnější překlad Anaximandrových zlomků (a zlomků předsokratiků vůbec) najdete na webu Z. Kratochvíla *Fysis – φύσις* (<http://fysis.cz/>).

⁴ Tento termín symbolicky označuje nejobecnější rovinu Anaximandrovu výkladu. On sám ještě nerozlišoval různé disciplíny či obory, nýbrž se snažil podat jednotný výklad celé skutečnosti.

Kosmologie

Pokyny a otázky k četbě

- Vyhledejte jednotlivé konkrétní motivy, jež se objevují ve zprávách o Anaximandrově kosmologii. Jinak řečeno – čím vším se Anaximandros v rámci kosmologických úvah zabýval?
- Jedním z těchto motivů je vznik kosmu z apeira. Co se o vzniku kosmu dozvíme, a co bychom naopak ještě potřebovali vysvětlit?
- Dalším z motivů je určení vzdáleností či rozměrů v kosmu. Pokuste se všechny číselné údaje systematizovat a rekonstruovat Anaximandrovu kvantitativní charakteristiku kosmu!

První vynašel sluneční hodiny a umístil je v Lakedaimonu na místě zachycujícím stín. ... ukazovaly slunovraty a rovnodennost a byly opatřeny ciferníkem. ... sestrojil též klenbu hvězdné oblohy (σφαῖρα).⁵

DK 12A1 (Díogenés Laërtský, *Životy, názory a výroky proslulých filosofů II 1*)

První našel výklad o velikosti a vzdálenosti oběžnic, jak vypráví Eudémos.

DK 12A19 (Simplikios)

Poznal prý šikmost zvířetníku.

DK 12A5 (Plinius st.)

První se odvážil vykreslit na desku zemi.

DK 12A6 (Agathémeros)

Pravil, že neomezené je věčné a nestárnoucí a že obsahuje všechny světy.

DK 12A11 a B2 (Hippolytos)

Z těch, kdo uznávali nesčíslné světy (κόσμοι), tvrdil Anaximandros, že jsou od sebe stejně vzdáleny.

DK 12A17 (Aëtios)

Nesčíslné oblohy prohlásil Anaximandros za bohy.

DK 12A17 (Aëtios)

Anaximandros pravil, že neomezené (τὸ ἄπειρον) obsahuje jedinou příčinu (αἰτία) vznikání a zanikání všeho a že se z něho vyloučily oblohy a vůbec všechny světy počtem

⁵ Překlad tohoto zlomku převzat od A. Koláře z knihy Díogenés Laërtský. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. 2. vyd. Pelhřimov, 1995.

neomezené. Tvrdil pak, že se zánik a mnohem dříve před ním vznik (γένεσις) uskutečňují návratem všeho toho od neomezeného času. Práví též, že má země tvar válce a že její výška měří třetinu její šíře. Říká pak, že se látka, plodící od věčnosti teplo a chladno, rozloučila při vzniku tohoto světa a že z ní vyrostla jakási ohnivá koule kolem vzduchu obklopujícího zemi, tak jako kůra kolem stromu. Když se tato koule roztrhla a rozdělila do jakýchsi kruhů, vznikly slunce, měsíc a hvězdy.

DK 12A10 (Pseudoplútarchos)

Nebeská tělesa (τὰ ἄστροα) vznikají jako ohnivý kruh (κύκλος), vyloučila se ze světového ohně a jsou obklopena vzduchem. Jsou tam průduchy, jakési průchody v podobě píšťaly, kterými se objevují nebeská tělesa. Proto také, ucpou-li se průduchy, nastává zatmění. A měsíc se objevuje jednou přibývající, podruhé ubývající podle ucpání nebo uvolnění průchodu. Kruh slunce je 27krát a kruh měsíce 18krát větší než země; nejvýše je slunce a nejniže jsou kruhy stálic [a oběžnic].

DK 12A11 (Hippolytos)

Slunce je kruh 28krát větší než země, podobný vozovému kolu; má dutý věnec loukotí, plný ohně, ukazující na jednom místě oheň ústím jakoby otvorem měchu.

DK 12A21 (Aëtios)

Slunce (ἥλιος) je rovné zemi (γῆ), ale kruh (κύκλος), z něhož vydechuje a jímž je kolem neseno, je 27krát větší než země.

DK 12A21 (Aëtios)

Měsíc je kruh 19krát větší než země, podobný vozovému kolu majícímu věnec loukotí; je plný ohně tak jako sluneční kruh, leží šikmo jako onen a má jeden výdech tak jako otvor měchu.

DK 12A22 (Aëtios)

(...) pravil, že se země volně vznáší nejsouc ničím poutána a že se udržuje, poněvadž je odevšad stejně vzdálena. Její tvar je okrouhlý, podobný kamennému sloupu, na jedné z obou základen chodíme, druhá pak leží naproti.

DK 12A11 (Hippolytos)

Vše to (hromy a blesky) vzniká ze vzduchu, neboť je-li obklopen hustým oblakem a prudce vyrazí pro svou jemnost a lehkost, tu způsobí roztržení oblaků hřmot a trhlina proti černosti oblaků způsobí záři.

DK 12A23 (Aëtios)

Vítr je proud vzduchu vznikající tím, že slunce uvádí v pohyb nebo taví jeho nejjemnější částky.

DK 12A24 (Aëtios)

Deště vznikají z páry vystupující ze země pod slunce.

DK 12A11 (Hippolytos)

Anaximandros praví, že je moře zbytkem prvotního vlhka; oheň vysušil větší část vlhka, zbytek pak změnil vypálením (v slanost).

DK 12A27 (Aëtios)

Biologie

Pokyny a otázky k četbě

- *Určete základní a jednotící Anaximandrovu myšlenku ohledně živočichů, přítomnou ve všech uvedených zlomcích.*
- *Najděte odůvodnění, jímž Anaximandros tuto svou myšlenku podporuje.*

První živočichové (ζῷα) se zrodili ve vlhku a měli na sobě ostnatou kůru. Ale když dorůstali, vystupovali na souši, a když se kůra zlomila, žili ještě krátký čas.

DK 12A30 (Aëtios)

Praví také, že se na počátku zrodil člověk (ἄνθρωπος) z živočichů jiného druhu, a to proto, že se ostatní živočichové brzy sami živí, zatímco jediný člověk potřebuje dlouhého kojení; kdyby byl býval takový již na počátku, nikdy by se nebyl udržel.

DK 12A10 (Pseudoplútarchos)

Anaximandros tvrdí, že se lidé nejprve zrodili a vyrostli uvnitř ryb tak jako žraloci, a když se stali schopnými, aby si sami pomáhali, tehdy vystoupili a zmocnili se země.

DK 12A30 (Plútarchos)

D. Souhrnné kontrolní otázky a úkoly

- Jakými oblastmi (disciplínami) a tématy se Anaximandros ve zlomcích zabývá?
- Srovnejte jeho výklad těchto oblastí z hlediska detailnosti a důkladnosti (pochopitelně v rámci uvedených zlomků)!
- Dokážete najít společný motiv či společné motivy jeho výkladu všech témat?